

שלמה באסטומסקי וקשריו עם סופרים ומשוררים

שלמה באסטומסקי (1891–1941) היה מורה, סופר, אספן של פולקלור, עורך כתבי־עת ומורל. הוא נולד בוויילנה, סיים בה מוסד להכשרת מורים וכיהן כמורה בבית־ספר לבנים 'מפיצי ההשכלה', שהיה בין בתי־הספר הראשונים בוויילנה, שהנהיגו את שפת ההוראה בידיש. באסטומסקי טיפח את ספרות הילדים ואת עיתונות הילדים בידיש והיה מסור מאוד לאיסוף סיפורי עם (בעיקר על ברחנים), שירים ומשחקים. תלמידיו סיפקו לו חומר עממי ששאבו בבתי הוריהם ואף מפי סבים וסבתאות. הוא גם דאג לפרסם קבצים של חומר פולקלוריסטי זה.

בשנת 1910 פרסם באסטומסקי בעיתון ווילנער וואָכנבלאַט רשימה קצרה שכותרתה היתה 'צו דער פֿראַגע וועגן דער ייִדישער קינדער ליטעראַטור' (לשאלת ספרות הילדים בידיש). ברשימה זו הוא עמד על הצורך הדחוף ליצור ספרות ילדים בידיש ולהוציא עיתון ילדים בידיש במקום עיתוני הילדים ברוסית.¹ בשנת 1912, לאחר שהשלים את חוק לימודיו במוסד להכשרת מורים בוויילנה, החל באסטומסקי לפעול ללא־לאות למען הנהגת יידיש כשפת הוראה. בהיותו מורה בבית־ספר ממשלתי הוא החל לקרוא בחשאי, בלי ידיעת המפקחים, באוזני תלמידיו ספרים בידיש ועורר בהם רצון ללמוד את שפת האם שלהם (רוטיס 1941).

בקורס קיץ למורים, שאורגן על־ידי חברת 'מפיצי ההשכלה' השתתף באסטומסקי בניסוח השאלון למורים על הצורך להפוך את יידיש ללשון הוראה (לערער זכור־בוך: 34).

במהרה גם הפך הלכה למעשה. יתר על כן, הוא היה חלוץ בהוצאת עיתונים לילדים ולנוער בידיש במשך שנים רבות וברציפות. את כתבי־העת לילדים גרינינקע ביימעלעך ודער חבֿר² ערך באסטומסקי והוציא לאור במשך רוב שנות קיומם ויחד עם רעייתו מלכה חיימסון³ ערך גם את העיתון הפדגוגי שולפֿרײַנד (1936–1939).

בכתבי־העת לילדים פרסם באסטומסקי שירים, סיפורים, משלים ומחזות (מערכונים) בידיש, וכן מאמרים במדע פופולארי ורשמי מסע. הוא קשר קשרים עם סופרים ומשוררים ופנה אליהם בבקשה להשתתף ביצירותיהם, או גם ביקש רשות לפרסם שנית יצירות שכבר פורסמו כה וכה. הוא עצמו גם כתב טקסטים רבים, ובעיקר סיפורים בעלי מגמה דיאקטית, בכוונה לעורר רצון לקריאה ולימוד.

חומר רב נשאב לכתבי־העת שלו מאוצרות הפולקלור, שהוא טרח לאסוף (כגון סיפורי הברדן מוטקה חבר, סיפורי חכמי חלם, אגדות על הגאון מווילנה וכו'). באסטומסקי דאג להפצת הפרסומים לילדים בקהילות היהודים בעולם, בעיקר בקרב תלמידי בתי־הספר בעלי המגמה הסוציאליסטית, באשר היו ביניהם יוצאי וילנה. הוא יצר קשר אישי עם מורים, מנהלים, עיתונאים ומפיצים בארצות שונות, אף שקד לדרבן את הקוראים הצעירים לכתוב לעיתון וכן להפיצו.

תרומתו של באסטומסקי לספרות הילדים היתה כפולה: הן באמצעות עיתוני הילדים והן באמצעות הוצאת הספרים הפרטית שלו 'נמע יידישע פּאָלקסשול'. בהוצאת ספרים זו יצאו לאור ספרי לימוד ביידיש, ובעיקר אלה שחוברו או תורגמו ונערכו במשותף על־ידי שלמה באסטומסקי ורעייתו מלכה חיימסון. לאחרים מן הספרים בהוצאה זו היה שותף גם זלמן רייזען. בין הספרים שיצאו לאור ניתן היה למצוא מגוון רחב של מקצועות: חשבון, גיאוגרפיה, זואולוגיה, מקראות ספרות לכיתות שונות, כגון לעבעדיקע קלאַנגען, דאָס נייע וואָרט (בעריכת באסטומסקי וחיימסון) ודאָס לעבעדיקע וואָרט (בעריכת באסטומסקי וזלמן רייזען), יידישע רעכנביכער (ללימוד חשבון, בעריכת באסטומסקי) וגעאָגראַפֿיע (בעריכת חיימסון). מלכה חיימסון תרגמה גם חיבורים במדעי הטבע (זואולוגיה, בוטאניקה). כמו כן יצאו לאור ספרי קריאה בסדרות, שנקראו 'ביבליותיקות' והותאמו לגילים שונים ('ביבליאָטעק פֿאַר ייִנגערע קינדער' ו'ביבליאָטעק פֿאַר עלטערע קינדער'). במרוצת הזמן התחיל באסטומסקי לפרסם ספרונים עם יצירות של מחברים שונים, בעיקר אלה שפרסמו בעיתונים גריניקע ביימעלעך ודער חבר. היתה זו הסדרה 'באָוועגלעכע כרעסטאָמאַטיע' (כרסטומאטיה בתנועה). בפתיחתה של סדרה זו נאמר, שתתפרסמה במסגרת זו חוברות נפרדות לכיתות הביניים והגבוהות של בתי־הספר התיכון ביידיש ויודפסו בה יצירות בספרות יידיש ובספרות האירופית. משמה של הסדרה ניתן להבין שבאסטומסקי התייחס אל פרסומיו בחוברות מתוך מגמה להעלות מפעל של מקראה ספרותית אחת גדולה, שטעמה ועיקרה לתת בידי התלמידים יצירות מובחרות ביידיש — במקור ובתרגום. סדרה זו החלה להופיע ב־1929. באותה שנה החל להופיע גם העיתון דער חבר, שנועד לתלמידי כיתות גבוהות. הורגש אז בצורך להוסיף ספרי לימוד וקריאה. על פי הנתונים של ציש"א היתה שנת הלימודים 1928–1929 שנת שיא במספר התלמידים והמוסדות שהנהיגו את יידיש כלשון הוראה.⁴

ניתן לשער שיש קשר בין התפתחות ספרות הילדים ביידיש לבין צמיחת בתי־הספר שלשון ההוראה בהם היתה יידיש. על כך עשויים להעיד מפעליו האישיים של באסטומסקי. הוא היה, כאמור, אוסף פולקלור, מעבד, מתרגם, עורך עיתוני ילדים ומורה. הוא עצמו ניסח את הדברים בזו הלשון: "עס איז אַ סימן — אויב עס דערשיינען ערגעץ ביכלעך פֿאַר יידישע קינדער, זיינען דאָרט זיכער פֿאַראַן יידישע שולן מיט יידישע קינדער וואָס דאָרפֿן די ביכלעך לייענען" (גריניקע ביימעלעך 44, מאי 1919: 480).⁵ והרי סימן — אם מופיעים אֵי שם ספרים לילדי ישראל, הרי בטח קיימים שם בתי־ספר ביידיש וילדים שדרושים להם ספרי קריאה.

מתוך השקפה שהעיתון הוא בבחינת תשתית לספרות ילדים, התמסר באסטומסקי לעריכת עיתוני ילדים. למענם הוא ביקש מגע עם יוצרים ויצירותיהם והחל לפעול כמוציא-לאור של פרסומים נפרדים. בפעולתו השתלבו כל החוטים הדרושים למארג של ספרות ילדים בידיש. התפתחותם של בתי-הספר של צ'יש"א (צענטראלע יידישע שול־אָרגאַניזאַציע; אירגון מרכזי של בתי-הספר בידיש) ופעולתה הנאמנה של רעייתו מלכה חיימסון כ'עזר כנגד' עזרו לו להגשים את המעשה החינוכי והספרותי המיוחד במינו.

את תפיסתו החינוכית ניסח באסטומסקי במאמרו הראשון בשבועון ווילנער וואָכנבלאַט. אך הדברים התחווירו במרוצת השנים כהלכה למעשה במפעליו המגוונים.

* * *

שלמה באסטומסקי נהג לשתף את קוראיו ברשת הקשרים שלו עם סופרים ומשוררים. מתוך עיון בגרינינקע ביימעלעך ניתן ללמוד על פניותיו הרבות והשונות לאנשי העט. הוא ביקש מהם לכתוב לעיתון למען הילדים וכן את רשותם לפרסם בגרינינקע ביימעלעך טקסטים משלהם שפורסמו בעבר בכמות שונות. למשל: זישה וויזנפער מניו-יורק נתבקש לשלוח מיצירותיו החדשות לגרינינקע ביימעלעך, אך גם לתת את הסכמתו להדפיס מיצירותיו שכבר ראו אור בעיתון הילדים קינדער־זשורנאַל, שהופיע חודש חודש בניו-יורק. וויזנפער השיב תשובה לבבית וכתב בין היתר: "וואָס איז דאָס פֿאַר אַ פֿראַגע, צי איך וועל מיטאַרבעטן? אָודאי וועל איך! נו, וויזשעדענזשע? פֿאַר אַ ייִדישן דיכטער, וואָס וויל געלייענט ווערן, איז אַ קינדער־זשורנאַל דער אידעאלסטער פֿלאַץ צו דרוקן – – נעמט און דרוקט איבער אַלץ, וואָס איר דענקט, אָו ס'איז גוט פֿאַר ייִדישע קינדער" (גרינינקע ביימעלעך, 2.4.1927, בעמוד האחרון). [איזו שאלה היא זו, אם אשתך פעולה? בוודאי! נו, הייתכן אחרת? למשורר בידיש, הרוצה שיקראו אותו, הרי עיתון לילדים הוא מקום אידיאלי לפרסם בו – – קח ופרסם מחדש כל מה שלדעתך טוב לילדי ישראל.]

גם הסופר שלום אָש קיבל הזמנה מבאסטומסקי, אך הוא ענה, שאין לו זמן וגם קשה יותר לכתוב לילדים מאשר למבוגרים. צריך למצוא נושא מעניין ולהשקיע בו עבודה רבה. אך הוא הסכים, שהעורך יבחר מדי פעם פרקים משלו, או אף יפרסם תמצית (גרינינקע ביימעלעך, 11.10.1927, עמ' 5-6). לעומת זאת היתה תשובתו של אברהם רייזען מאמריקה חיובית ולבבית. הוא שלח מיר שירים אחדים וסיפור – ואפילו התנצל על האיחור במשלוח... יתר על כן, הוא צירף צילום שלו ושל אשתו ובתו (גרינינקע ביימעלעך, 28/27 יוני-יולי 1928).

גם המשורר יהואש, שאף הוא חי באמריקה, שלח שני שירים, למרות שהיה בימים ההם עסוק מאוד בתרגום כל התנ"ך לידיש. לאחר פטירתו של יהואש פרסם באסטומסקי שני מכתבים שלו למערכת (גרינינקע ביימעלעך, 5.2.1927, עמ' 151-152). מדברי המכתבים ניתן להכיר את רצינותו, הקפדתו ומעורבותו של המשורר בפרסום יצירותיו. במכתב הראשון הוא פונה לעורך ואומר, שהוא רואה

בו אחראי אישית לפרסום מדויק של הטקסט והוא מוסיף משפט־שלא־אזהרה, לאמור: "אויב איר וועט זיך פֿאַרזינדיקן, וועט איר מער פֿון מיר ניט קריגן. ווען ניט, האָט איר אַ האַפֿענונג אויף נאָך. שיקט מיר אַינער זשורנאַל" (שם, עמ' 151). (אם קטאָר תחטא לאַ תקבל ממני יותר. אבל אם לאַ — יש לך תקווה לקבל עוד. אנא, שלח לי את כתבי־העת שלך.)

ניתן לשער, שבאסטומסקי עמד במבחן, מפני שקיבל שיר נוסף של יהואש ומכתב נוסף המסתיים במילים אלו: "איך האָף, אַז איר וועט זיין דאָס מאָל אַזוי אָפּגעהיט אין דער קאָרעקטור ווי ביים ערשטן" (שם, עמ' 152)⁶ ואני מקווה, שתקפיד בהגהה כשם שהקפדת בפעם הקודמת.]

סופרים ומשוררים, ביניהם בנימין־יעקב ביאַלוסטוצקי, דניאל טשאַרני ואליעזר שטיינבארג נהגו להדפיס יצירות משלהם בגריניוקע ביימעלעך ואף נהגו להביע הערכה לעיתון הילדים, כפי שניתן ללמוד מן הברכות ששלחו לגליון היובל. מתוך חילופי האיגרות בין שלמה באסטומסקי לבין סופרים, משוררים ועורכי עיתונים בחו"ל אפשר ללמוד על אופן עבודתו כעורך וכמו"ל, על הדרך שבה היה משיג חומר, על המצב החומרי של העיתונים, על מאמצי ההפצה של עיתונים וספרים וגם על מצבו האישי, הרהוריו ורגשותיו. במכתבו לסופר יוסף אופאטושו (1886–1954) מפציר בו באסטומסקי לקיים את הבטחתו ולשלוח משלו לעיתוני הילדים: "געדענקט איר, אַז איר האָט צוגעזאָגט צוצושיקן פֿאַר די דאָזיקע זשורנאַלן אַ קאָפּיטל פֿון אַינערע קינדעריאָרן? איר האָט געבעטן דערמאָנען אַיך אין מיטן יאָנואַר. טו אַיך דאָס — — מיט קולטורגרוס."⁷ וכלום זוכר אתה, שהבטחת לשלוח לכתבי־עת אלה פרק זכרונות מימי ילדותך? ביקשת שאזכיר לך באמצע ינואר, והריני עושה כדבריך — — בברכת תרבות.]

במכתב אל הסופר בנימין־יעקב ביאַלוסטוצקי, שאף הוא חי באמריקה, מגלה באסטומסקי טפח ממאמציו לנצל את אוהדי עיתוניו לשם הפצתם. במכתב מינואר 1938 מתאר באסטומסקי את מצוקתו הכלכלית, לאמור: "איר קענט זיך ניט פֿאַרשטעלן, ווי שווער מיר קומט אָן לעצטנס אַינצוהאַלטן מינע זשורנאַלן. אונדזערע קינדער און שולן זינען זייער פֿאַראַרעמט געוואָרן. דער גרעסטער טייל פֿון די, וואָס נעמען די זשורנאַלן קענען ניט אַיינצאַלן. מן הצד באַקום אַיך קיין אונטערשטיצונג ניט."⁸ (אינך יכול לשער כלל, כמה קשה לי היום לקיים את כתבי־העת שלי. ילדינו וכן בתי־הספר שלנו התרוששו מאוד וחלקם הגדול של אלה הנוטלים את כתבי־העת אינם מסוגלים לשלם תמורתם. מן הצד איני מקבל שום תמיכה.)

אפשר להעלות על הדעת, שחלק מן העיתונים ניתן לקוראים הצעירים חינוך מפני עוניים. ובאסטומסקי שוטח במילים נרגשות את בקשתו: אנא, ידידי ביאַלוסטוצקי, תורך ביני לבין באַנין (שהיה המנהל החינוכי של רשת ה'אַרבעטער־רינג')? מה היה דרוש לזו? לפחות מנוי אחד לכל אחד מבתי־הספר של ה'אַרבעטער־רינג'. באסטומסקי מבקש לשכנע: "פֿאַרן אַרבעטער־רינג איז דאָס אַ קלייניקייט און פֿאַר די זשורנאַלן וועט דאָס זיין אַ שטיצע. די שולן וועלן זיכער פֿון דעם האָבן נוצן, ווייל אַיך די ביימעלעך, חבֿר און שולפֿריינד געפֿינען זיי שטענדיק

א סך אָנרעגונגען און מאַטעריאַלן צו זייער אַרבעט. "ובשביל האַרבעטער־רינג' מדובר בזוטות, ואילו לכתבי־העת תהיה זו תמיכה. בתי־הספר בוודאי יפיקו תועלת, מאחר שבביימעלעך, בחבֵר ובשולפֿרינד נמצאו להם תמיד אתגרים רבים וחומר לעבודתם.

בהמשך הוא מבקש מביאלוסטוצקי לשוחח על עניין זה עם עוד חברים. תשובתו לשאלה של ביאלוסטוצקי האומנם יעזרו לו עשרה מגויים, היתה: "ערשטנס — איז אַ צענדליק מער ווי גאַרניט און צווייטנס — איז אַ צענדליק דער אָנהייב פֿון אַ הונדערטער..."¹⁰ (ראשית — עשרה הם יותר מלא־כלום; שנית — הרי עשרה הם פתיחה למאה...)

התכתבות מסועפת היתה בין באסטומסקי לבין אליעזר שינדלר (1892–1957) סופר ומעבד סיפורי־עם, שחי תחילה במינכן ועבר ב־1938 להשתקע בארצות־הברית. סיפורים רבים משלו פורסמו בגרינינגע ביימעלעך.¹¹ באסטומסקי הוציא לאור 14 מאספים מסיפוריו בהוצאתו הפרטית.¹²

בארכיון ייווא בניו־יורק מצאתי תשעה מכתבים וגלויות שבאסטומסקי שלח לשינדלר בשנים 1937–1938.¹³ במכתבים האלה מרווח המו"ל באסטומסקי לסופר אליעזר שינדלר על דברים שפעל בענייני המאספים שלו. הוא גם מציין, ששלח עותקים לנמענים, ששינדלר ביקש לשלוח להם. מתוך המכתבים ניתן ללמוד על הקצב המהיר בעבודת באסטומסקי. במכתב מן ה־3 בפברואר 1937 הוא מודיע לשינדלר, שהמאסף השביעי כבר מוכן, והוא כבר הגיש לדפוס את השמיני. ביום 30 ביוני 1938 הוא כותב, שהקובץ ה־14 יהיה מוכן בקרוב. ב־18 ביולי באותה שנה הוא מודיע לו שהקובץ הודפס ונמצא עתה בידי הכורך.

נראה, שהיה לו לבאסטומסקי, לפחות בחלק מן העבודה על הקבצים, מימון כלשהו להוצאתם. כך הוא כתב בעניין תשלום במכתב מיום 3.2.1937: "דעם באַטרעף דורכן קאַנסולאַט האָב איך דאָס לעצטע מאָל באַקומען גיכער ווי דעם פֿאַריקן מאָל. מסתמא — — אַז אַייער ביטע האָט געהאַלפֿן." (את הסכום שהגיע באמצעות הקונסוליה קיבלתי בפעם האחרונה מהר יותר מאשר לפני כן — — כנראה שבקשתך הועילה.)

אפשר ששינדלר, עוד בהיותו בווינה, שלח כסף באמצעות הקונסוליה — לפולין. גם סופר אחר שילם לבאסטומסקי תמורת הוצאת ספרו. הכוונה לסופר ומורה מאמריקה יצחק־אלחנן רוֹנְץ'. כותב באסטומסקי לשינדלר ביום 8.7.1938: "געשיקט איך היינט אַן עקועמפּלאַר פֿון י. א. ראָנטש'ס אַ מעשהלע, וואָס איך האָב אַרויסגעגעבן אויף זײַנע מיטלען." (שלחתי לך עותק מן המעשייה של י. א. רוֹנְץ', שהוצאתי לאור באמצעים שהעמיד לרשותי.)

נראים הדברים, שבאסטומסקי שיתף את שינדלר הסופר בהחלטותיו כמו"ל. הוא שלח לו את רשימות הסיפורים שכלל במאסף (30 ביוני 1938). בעניין העטיפה לספר הוא הודיע לו, שהוא מתכוון לשבץ בה גם את מה ששינדלר עצמו כתב וגם רשימה חיובית שנתפרסמה בדער מאַמענט על מאסף קודם. הוא שלח, כמוכן, לסופר את הקטע מן העיתון מיום 3.2.1937.

באסטומסקי לא שכח גם להחמיא לסופר. על אחד הסיפורים של שינדלר הוא

כתב במכתבו, בבחינת 'עיקר שכחתי', לאמור: "P.S. — אין דער נייער (14 טער) זאמלונג איבערער טיילט זיך אויס דאָס אונגאַרישע מעשה'לע ז'וען און ווי אַזוי דער מאָרגנשטערן איז באַשאַפֿן געוואָרן. ס'די מעשה, ס'די איבערזעצונג (איבערדיכטונג) ז'ינען זייער גוט. איך האָב די מעשה עטלעכע מאָל איבערגעלייענט און יעדעס מאָל שטאַרק הנאה געהאַט. ש.ב." (23.7.1938). [בקובץ החדש (ה'14) שלך מן הראוי לציון את הסיפור ההונגרי היוצא-מן-הכלל 'מתי וכיצד נברא כוכב השחר'. הסיפור עצמו והתרגום (היצירה-מחדש) טובים מאוד. קראתי פעמים אחדות ובכל פעם נהניתי מאוד. ש.ב.]

באסטומסקי אינו שוכח לעודד את הסופר ולבקש לשלוח עוד חומר, לפרסום בהוצאות בעתיד. וכך, למשל, נאמר במכתב מיום 1.4.1938: "וואָס הערט זיך עפעס וועגן דעם? (המאספים) האָט איר געשאַפֿן עפעס נייעס. שיקט צו. זאָל ליגן. און אפֿשר אַרײַנבאַפֿן נאָך אַ זאַמלבוך." [ומה נשמע בנוגע לזה? כלום יצרת דבר-מה חדש? שלח נא. שיהיה מונת, ואולי נוכל להחמיק עוד קובץ.]

אך לא רק על ענייני מו"לות כתב באסטומסקי לסופר, אלא גם על ענייני האישיים. הוא התעניין בשלומי ובשלום משפחתו. יתר על כן: כאשר שינדלר התעניין, כנראה, באפשרות לשוב לפולין ולחדש את אזרחותו הפולנית, סיפר לו באסטומסקי את דבר החוק שנתקבל בסיים הפולני בעניין זה, ויעץ לו להגר לארצות הברית ולהתאזרח שם. באותו מכתב הוא רושם לו כתובות של סופרי יידיש באמריקה וכן מיעץ לו עצות כיצד להיקלט בצעדי הראשונים שם. אחת מהצעותיו: קח נא איתך מכתב המלצה של זלמן רייזען מווילנה אל אחיו הסופר והמשורר אברהם רייזען בניו-יורק. הוא מציע לו גם ליצור קשר עם המשורר והמורה מאַני לייב, שפרסם רבות בעיתוני הילדים של באסטומסקי.

במכתב מיום 7.18.1938 מעודד באסטומסקי את הסופר, לאמור: "אויף איין זאך, גלויב איך, דאָרפֿט איר איצט קיין חרטה ניט האָבן — אויף דעם, וואָס איר קומט קיין אַמעריקע מיט 14 זאַמלונגען פֿון דעם וועלטפֿאַלקלאַר. ס'איז אַן אויפֿטו." [ועל עניין אחר, כך אני מאמין, אין לך מה להתחרט — שאתה בא לאמריקה ובאמתחתך 14 קבצים של סיפורים מן הפולקלור העולמי, הרי זה מפעל.]

מכאן ניתן להסיק על יחסו של באסטומסקי למעשה ההוצאה-לאור של ספרים בידיש, שהוא רואה בו מפעל חשוב וראוי לגאווה.

במכתביו לשינדלר מספר באסטומסקי גם על עצמו, על המצב הכללי באותם הימים בוויילנה וכן תחושות ומחשבות שלו עצמו. הוא כותב לו, למשל, על סגירתו של העיתון היומי ווילנער טאָג ועל התגובות והתחושות הקשות בהקשר הזה. במכתב מיום 13.2.1937 הוא כותב על מצבו הכלכלי בזו הלשון: "ביי מיר פּערזענלעך איז לעצטנס שווערלעך מאַטעריעל. דער יקרות וואַקסט און די הכנסה ווערט אַלץ קלענער. צוליב מאַטעריעלע טעמים פֿאַרהאַלט זיך דער שולפֿריינד. ס'איז אַ גרויסע הוצאה, אַ שווערע לאַסט. אמת אָנגענעמע, אָבער זייער אַ שווערע." [נאצלי אישית עתה קצת קשה בזמן האחרון בעטיו של המצב החומרי. היוקר מאמיר וההכנסה מצטמקת. מפני קשיים אלה מתעכבת הוצאת השולפֿריינד. זו הוצאה גדולה, עול כבד, אמנם נעים, אך כבד מאוד.]

אפילו מאיטליה, מפירנצה, שלח באסטומסקי גלויית-ידידות לשינדלר.¹⁴ ניתן לומר בסיכום, שמתוך מכתבי באסטומסקי לשינדלר מתגלה קשר ידידות לבבי בין שני האישים, המשולב בקשר מקצועי. המו"ל והעורך היה גם ידידו של הסופר. ביום 24.1.1940 — כחצי שנה לאחר פרוץ מלחמת העולם השנייה (וכשנה לפני מותו) שלח באסטומסקי גלויה למערכת העיתון קינדער-זשורנאל בניו-יורק, וזו לשונה:

זייער חשובע פריינד,

צוליב דער מלחמה ניט געהאָט קיין מעגלעכקייט ביז איצט צו שרעפן צו אייך. די מלחמה האָט מיך אין גאַנצן צעבראַכן, מיין פֿאַרלאַג צעשטערט, מיין ביסל געלט צו נישט געמאַכט. איך פרוווי איצט, איך דער ניער לאַגע, אַ ביסל קומען צו זיך. איך שיק אייך איצט אַרויס מינע ניע אויסגאַבעס. זיט אַזוי פֿריינדלעך און שיקט מיר צו דעם קינדער-זשורנאַל פֿון אויגוסט אָן. איך בין די גאַנצע צייט געווען אָפּגעריסן פֿון דער גאַנצער וועלט. שרייבט אָן אַ בריוול. זעט מיטהעלפֿן מיר צוריק אויפֿבייען די גרינינקע ביימעלעך. איך וואָרט אויף אַ גוטן בריוו פֿון אייך און אויף די זשורנאַלן. מיט קולטורגרוס ש. באַסטאַמסקי¹⁵

נידידים חשובים מאוד,

לא היתה לי אפשרות בעטיה של המלחמה לכתוב אליכם עד היום. המלחמה שברה אותי לחלוטין. הוצאת-הספרים שלי נהרסה, מעט הכסף שהיה לי אבד לו כל ערך. אני מנסה עכשיו, במצב החדש, להתאושש מעט. אני שולח לכם את פרסומי החדשים. אודה על ידידותכם אם תשלחו לי את חוברות הקינדער-זשורנאל, החל מחודש אוגוסט. כל הזמן הזה הייתי מנותק מן העולם. כתבו נא לי מכתב, והשתדלו לעזור לי בהקמה מחדש של הגרינינקע ביימעלעך.

אני מצפה לאיגרת טובה ולכתבי-העת.

בברכת התרבות ש. באסטומסקי.]

מכתב זה משקף את הלך-רוחו של באסטומסקי בעיצומם של משברי המלחמה בוילנה. העיר נכבשה על-ידי הצבא האדום בעקבות הסכם ריבנטרופ-מולוטוב ב-19 בספטמבר 1939. מקץ 10 ימים נמסר השלטון לליטה העצמאית, שהפכה את וילנה לבירתה (וילניוס). ביום ה-3 באוגוסט 1940 נכבשה בחזרה ליטה כולה על-ידי ברית-המועצות וסופחה אליה. בתקופת הביניים נדמה היה ליהודים רבים, שתמו ייסוריהם...

באסטומסקי ביקש להחיות את מפעל-חייו, על אף הכול. המלחמה שברה אותו, אך היאוש לא הכניע אותו. הוא ניגש מחדש לאיסוף חומר ואמצעים לחירוש פעולות העריכה והמו"לות שלו.

אך תקוותו של שלמה באסטומסקי לחדש את מפעלו הספרותי לא נתקיימה. הוא נפטר בביתו או בבית-החולים ביום ה-5 באפריל 1941, חודשים ספורים לפני הכיבוש הגרמני.

- 1 באסטומסקי התייחס ברשימתו זו להרצאה שאורגנה עליידי 'די יידישע חברה פֿאַר קינדרער-באַזאָרגונג' בענין עיתוני ילדים. בנימה אירונית הוא הביע את אכזבתו ממיעות המשתתפים, דבר שהעיד על חוסר ההתעניינות של ההורים בנושא. בעיקר הכעיסה אותו ההמלצה להציע לילדים יהודים לקרוא עיתוני ילדים ברוסית (ווילנער וואַכנבלאַט 43, ר' בטבת תרע"א, 1910, עמ' 3-4).
- 2 גרינינקע ביימעלעך ראה אור בשנים 1914-1915 בעריכתו של פֿאַלק היילפערין. בשנים 1919-1922 נערכו גליונות אחרים בידי באסטומסקי וגליונות אחרים בידי פֿאַלק היילפערין, ואילו בשנים 1926-1936 — בידי באסטומסקי (ראה: בר"אל 2000). דער חֵבֵר נערך בשנים 1920-1922 בידי יעקב פֿאַט, ובשנים 1926-1939 בידי באסטומסקי.
- 3 מלכה חיימסון (1888-1941). נולדה בליטה, בעיירה במחוז וילנה. ב־1897 עברה לגור בוילנה. היא למדה פסיכולוגיה באוניברסיטת בֶּרן בשווייץ, ולאחר שובה לוילנה היתה מורה בבית־הספר 'פרוג' ולהלן — בגימנסיה של סופיה גורביץ. היא לימדה מדעי טבע, גיאוגרפיה ויידיש (שפה וספרות). יחד עם בעלה, שלמה באסטומסקי, היא ערכה והוציאה לאור ספרי־לימוד וספרי־קריאה. שניהם שיתפו פעולה בעריכת הירחון שולֶפֶרֶינר (1936-1939). בעיתונים לילדים היא פרסמה כתבות וגם תרגומים ועיבודים של מאמרים וסיפורים. המורה חיימסון נספתה בגיטו וילנה. על נסיבות מותה, לאחר מחלה וימי רעב, ראה: קאַטשערגינסקי 1947: 195.
- 4 באותה שנה היו בצישאָ 216 מוסדות חינוך (במאה יישובים): 14 בתי־ספר עממיים, 46 גני ילדים, 52 בתי־ספר ערב, 3 גימנסיות וסמינר 1 להכשרת מורים. בכל המוסדות למדו 24,000 תלמידים (קאָזאָן 1956: 186; כהן 1999: 294).
- 5 דברים אלה נכתבו בעיתון גרינינקע ביימעלעך במדור 'אַנגעקומען אין רעדאַקציע' במסגרת סקירה על קובץ השירים פֿאַר קליינינקע און גרעסערע קינדערלעך מאת י. בליאך, שיצא לאור בדווינסק (לאטביה) ב־1929.
- 6 באותו מכתב מציע המשורר לשבץ איור או מספר איורים לשירו. ואכן קיבלה המערכת את הצעתו ואת שירו 'יונגעשניי' מלווה איור של נוף מושלג (שם: 153-154).
- 7 מכתב מן ה־6 בינואר 1937, ארכיון ייווא בניו־יורק RG436/19.
- 8 מכתב מן ה־20 בינואר 1938, ארכיון ייווא בניו־יורק RG479/236.
- 9 לעקסיקאָן פֿון דער נײַער ייִדישער ליטעראַטור, כרך 4: 374. מסתבר שבעבר פנה באסטומסקי בעצמו לכאָנץ, אך הוא לא זכה כלל לתשובה.
- 10 מכתב מן ה־26 בינואר 1938, ארכיון ייווא בניו־יורק RG479/236.
- 11 אליעזר שינדלר (1892-1957) — סופר, משורר ומתרגם. אספן של סיפורי־עם. נולד בגליציה ומשנת 1901 חי במינכן. ב־1938 היגר לארצות הברית. את יצירותיו נהג לשלוח גם לגרינינקע ביימעלעך — עוד מימי שהותו במינכן. שינדלר היה איש דתי שומר מצוות וקשור אל בתי־הספר מרשת 'בית יעקב' של אגודת ישראל. הוא ערך למענם ספרי־לימוד ופרסם בעיתוני הילדים שלהם בית־יעקב, קינדערגאָרטן ופֿרישינקע בלימעלעך.
- 12 הקבצים עם סיפורי שינדלר היו ספרים בפורמט קטן: 12x18 ס"מ. כל קובץ — 48 עמודים. לפרטים נוספים ראה: 'שינדלר אליעזר', לעקסיקאָן פֿון דער נײַער ייִדישער ליטעראַטור, כרך 8, ניריורק 1981: 669-671.
- 13 כל המכתבים של באסטומסקי ושינדלר, שמדובר בהם, נמצאים בארכיון ייווא בניו־יורק RG3/3106.
- 14 הגליה נשלחה מפּירנצה למינכן בתאריך 8 באוגוסט (כנראה 1937), כאשר שינדלר עדיין התגורר במינכן.

15 ארכיון ייווא בניו־יורק RG465/64. חשוב לציין, שהמכתב נשלח בימי תקופת הביניים של שלטון ליטאי עצמאי, שנמשך בין ה־29 באוקטובר 1939 עד ה־3 באוגוסט 1940, יום כיבושה מחדש של ליטה על־ידי ברית־המועצות. ראה: לוי 1976: 18–30.

מראי מקום

בר־אל עדינה 2000: 'גרינינקע ביימעלעך — ההתחלה', קשר 27, תל־אביב, 99–106.
כהן נתי 1999: 'ה'בונד' ותרומתו לחיי התרבות בפולין בין שתי מלחמות העולם', חוליות 5, חיפה, 291–306.
לוי דב 1976: 'ייווא בין הפטיש והמגל', האוניברסיטה, כתב־עת של האוניברסיטה העברית בירושלים, כרך 22, 18–30.
לערער יזפור־בוך 1952–1954, בעריכת ח. ש. קאָדאָן, ניו־יורק.
קאָדאָן ח. ש. 1956: מוזן חדר און 'שקאַלעס' ביז צישאָ, מקסיקו.
קאָטשערגינסקי ש. 1947: חורבן ווילנע, ניו־יורק.
רוטיס 1941: 'שלמה באַסטאַמסקי: באַווסטער לערער און שרייבער געשטאַרבן', קינדער־זשורנאַל, ניו־יורק, מאי 1941, עמ' 16.